

NOTY O SENACIE

SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ

Kalendarium dziejów polskiego Senatu

KANCELARIA SENATU
UL. WIEJSKA 6 | 00-902 WARSZAWA
TEL. 22 694 90 34 | FAX 22 694 93 06
senat@senat.gov.pl
www.senat.gov.pl
www.facebook.com/SenatRP

Senat w Polsce powstał z Rady Królewskiej, która funkcjonowała przy monarchii od połowy XIV w. Od 1493 r. był – oprócz Izby Poselskiej i króla – jednym z trzech stanów sejmujących Rzeczypospolitej. Rola tej izby i jej znaczenie zmieniały się w ciągu wieków.

Powstanie Rady Królewskiej, poprzedniczki Senatu, składającej się z najwyższych dostojników państwa, dygnitarzy ziemskich, biskupów (Panowie Rady). Król za ich radą kieruje wszystkimi sprawami królestwa.

Początek zjazdów generalnych całego królestwa, tj. Rady Królewskiej z udziałem urzędników ziemskich, ogółu szlachty oraz przedstawicieli kapituł i miast, w celu wyboru króla i uchwalenia podatków. To załączek Sejmu.

Pierwsza wzmianka o obradach na zjeździe generalnym w 2 izbach: Panów Rady (Senat) i posłów ziemskich. Naznaczenie przy królu stałej rezydencji 4 członków Rady Królewskiej.

Ustanie tradycji zwoływania Rady Królewskiej w pełnym składzie. Poza zjazdami generalnymi – Sejmem – król odbywa narady tylko z częścią senatorów.

Uformowanie się Sejmu jako organu ogólnopaństwowego, uchwalającego ustawy (konstytucje) za zgodą króla, Senatu i Izby Poselskiej.

Wydanie przez króla Aleksandra I, pod presją senatorów, w Mielniku przywileju zapewniającego Senatowi ster władzy w państwie. Po koronacji władca odmawia potwierdzenia tego przywileju.

Konstytucja *Nihil novi* – zrównanie uprawnień Senatu i Izby Poselskiej w stanowieniu prawa.

Postanowienie Sejmu, że zniewaga senatora równa jest obrazie majestatu króla.

Zakończenie inkorporacji Mazowsza do Królestwa i uzupełnienie składu Senatu o senatorów mazowieckich.

Trwałe uformowanie Senatu; zasiadają w nim: biskupi diecezjalni rzymskokatolicki, wojewodowie, kasztelanowie więksi i mniejsi, ministrowie (marszałek wielki, kanclerz, podkanclerzy, podskarbi wielki, marszałek nadworny), dożywotnio mianowani przez króla. Określenie porządku zasiadania w Senacie: prymas – pierwszy senator Królestwa, kasztelan krakowski – pierwszy senator świecki, marszałek wielki – pierwszy dygnitarz. Ustalenie kompetencji Senatu: współudział w ustawodawstwie, polityce zagranicznej, sędzię sejmowym. Przewodniczenie obradom Senatu: król przez marszałka wielkiego, podczas nieobecności króla – prymas. Senatorowie wotują, czyli wyrażają swoje zdanie, król konkluduje.

POŁOWA XIV W.

1382

1453

OD POŁOWY XV W.

1493

1501

1505

1510

1529

PIERWSZA POŁOWA XVI W.

Kalendarium dziejów polskiego Senatu

1537

Wystąpienie przywódców ruchu egzekucyjnego z koncepcją Senatu jako strażnika praw i wolności szlacheckich, przeciwną koncepcji króla Zygmunta, czyli traktowania Senatu jako ciała doradczego i podpory rządów królewskich. Początek walki o charakter Senatu podczas egzekucji praw i dóbr.

1562–1569

Oslabienie pozycji Senatu na rzecz Izby Poselskiej.

1569

Włączenie do Senatu senatorów z Prus Królewskich, od 1466 r. strzegących swej autonomii. Unia polsko-litewska w Lublinie: scalenie Senatu koronnego i Senatu litewskiego w Senat Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Senat po unii to 142 senatorów, czyli: 15 biskupów, 35 wojewodów, 31 kasztelanów większych, 47 kasztelanów mniejszych, 14 ministrów.

1572–1573

Ukształtowanie się roli Senatu podczas bezkrólewia: prymas jako interrex zastępuje króla, Senat podczas zjazdu elekcyjnego obraduje osobno, ale senatorowie głosują wspólnie ze szlachtą swoich województw, prymas nominuje, marszałek wielki koronny ogłasza wybór króla.

1573

Artykuły henrykowskie potwierdzają prawa Senatu i nadają mu nowe uprawnienia: król nie może bez niego czynić nic w sprawach Rzeczypospolitej, w szczególności: przyjmować i wysyłać poselstw zagranicznych, prowadzić zaciągu wojska, zwoływać Sejmu, zawierać małżeństwa; u boku króla pozostaje stale 4 senatorów dla rady i nadzoru rządów, każdy z senatorów ma prawo przebywać przy królu i uczestniczyć w naradach; kasztelan krakowski i kilku innych senatorów stają się strażnikami korony królewskiej.

1576

Uprawnienie Senatu do napomnienia króla, gdy ten łamie prawo.

1588

Wejście senatorów z Inflant do Senatu.

**PIERWSZA
POŁOWA XVII w.**

Wzrost znaczenia Senatu za Zygmunta III i Władysława IV, wskrzeszenie tradycji zwoływania senatorów na konwokacje poza Sejmem. Król opiera swe rządy na tzw. małym Senacie (zaufane grono senatorów).

1607

Wykonanie nierespektowanego dotąd prawa o senatorach rezydentach; ich uchwały mają być spisywane i odczytywane w Sejmie.

1631, 1632

Stosowanie przez Senat prawa weta wobec konstytucji uchwalonych przez Izbę Poselską.

1635

Wejście senatorów z nowo utworzonego województwa czernihowskiego (Ukraina Zadnieprzańska) do Senatu.

**DRUGA
POŁOWA XVII w.**

Zmniejszenie znaczenia Senatu w następstwie rywalizacji między magnatami. Rzeczpospolita traci województwa smoleńskie i czernihowskie, ale król nadal mianuje senatorów z utraconych województw, i zasiadają oni w Senacie.

1669

Szlachta strzela do senatorów, rozgniewana ich matactwami podczas elekcji królewskiej.

1677

Pierwszy wypadek wstrzymania obrad Sejmu (*sisto activitatem*) przez senatora.

1717

Zobowiązanie króla do wypełniania uchwał senatorów rezydentów.

1768

Prawa kardynalne: „moc prawodawstwa dla Rzplitej w trzech stanach, to jest królewskim, senatorskim i rycerskim dotąd trwającą, niewzruszoną na zawsze pozostawać powinna”. W skład Senatu wchodzi hetmani wielcy i polni.

1773

Początek sejmów skonfederowanych, podczas których Senat i Izba Poselska obradują wspólnie.

1775

Zniesienie instytucji senatorów rezydentów przy królu, ustanowienie na ich miejsce Rady Nieustającej, o mieszanym składzie senatorsko-poselskim, z królem na czele.

1790

Włączenie do Senatu unickiego metropolity kijowskiego.

1791

Ograniczenie przez Konstytucję 3 maja roli Senatu na rzecz Izby Poselskiej; zredukowanie funkcji króla z osobnego stanu sejmowego do prezydenta Senatu; utrata prawa inicjatywy ustawodawczej Senatu, mającego tylko prawo weta zawieszającego w stosunku do praw politycznych, cywilnych i karnych uchwalonych przez posłów; łączne obliczanie głosów Senatu i Izby Poselskiej w innych sprawach. Następcy króla Stanisława Augusta mają mianować senatorów spośród kandydatów wybranych przez sejmiki.

1793

Zniesienie przez Sejm w Grodnie Konstytucji 3 maja, ustanowienie wspólnych obrad Senatu i Izby Poselskiej, czyli Sejmu jednoizbowego.

Kalendarium dziejów polskiego Senatu

Powstanie kościuszkowskie, zapowiedź zwołania przez Radę Najwyższą Narodową po zwycięskim powstaniu Sejmu, który „o konstytucji narodu będzie stanowić”.

Senat Księstwa Warszawskiego: druga izba Sejmu, podrzędna w stosunku do Izby Poselskiej; składająca się z biskupów, wojewodów i kasztelanów; obradująca pod przewodnictwem prezesa, mianowanego przez monarchę, lub osobiście monarchy.

Senat Królestwa Polskiego (Kongresowego): jeden z 3 stanów sejmowych, zrównany z Izbą Poselską, składający się z: biskupów, wojewodów, kasztelanów i książąt krwi cesarskiej; obradujący pod przewodnictwem prezesa mianowanego przez króla.

Wskrzeszenie przez konstytucję marcową Senatu jako drugiego obok Sejmu „organu narodu w zakresie ustawodawstwa”, ale o ograniczonych kompetencjach, z prawem weta zawieszającego w stosunku do projektów ustaw uchwalonych przez Sejm, z prawem interpelacji rządu i wyboru – wspólnie z Sejmem (Zgromadzenie Narodowe) – prezydenta państwa. W Senacie, na czele którego stoi marszałek, zasiada 111 senatorów, wybieranych w okręgach wojewódzkich. Kadencja trwa 5 lat.

Senat I kadencji. Marszałkiem zostaje Wojciech Trąmpczyński, adwokat, marszałek Sejmu Ustawodawczego.

Nieudana próba wzmocnienia swych uprawnień przez Senat przy okazji sierpniowej nowelizacji konstytucji, m.in. uzyskania prawa inicjatywy ustawodawczej.

Senat II kadencji. Marszałkiem zostaje prof. Julian Szymański.

Senat III kadencji. Marszałkiem zostaje Władysław Raczkiewicz.

Zwiększenie przez konstytucję kwietniową uprawnień Senatu kosztem Sejmu, ale wprowadzenie podrzędności obu Izb wobec prezydenta. W Senacie zasiada 96 senatorów, w tym 1/3 mianowanych przez prezydenta, a 2/3 wybieranych przez tzw. elitę (obywatele o określonym tytule zasługi, wykształcenia i stanowiska społecznego).

Senat IV kadencji. Marszałkiem zostaje płk Aleksander Prystor.

Senat V kadencji. Marszałkiem zostaje płk Bogusław Miedziński.

Prezydent RP 2 XI rozwiązuje Sejm i Senat, a 1 XII zarządza wybory do obu Izb po upływie 60 dni od zakończenia wojny.

Zniesienie Senatu przez władze komunistyczne na podstawie sfałszowanych wyników tzw. referendum ludowego, przeprowadzonego 30 VI na mocy decyzji Krajowej Rady Narodowej.

Wybory do Senatu I kadencji, pierwsze wolne i demokratyczne (4 VI). Prawo wyborcze bierne – 30 lat, czynne – 18 lat. Pierwsze posiedzenie Senatu (4 VII), marszałkiem zostaje prof. Andrzej Stelmachowski. W skład Izby wchodzi 100 senatorów. Zgodnie z konstytucją, kadencja ma trwać 4 lata. Senat I kadencji zostaje rozwiązany wraz z Sejmem, na mocy decyzji Izby niższej o samorozwiązaniu, w październiku 1991 r.

Wybory do Senatu II kadencji (27 X). Pierwsze posiedzenie Senatu (26 XI), marszałkiem zostaje prof. August Chełkowski. II kadencja zostaje skrócona na skutek decyzji prezydenta o rozwiązaniu Sejmu, podjętej w maju 1993 r.

Wybory do Senatu III kadencji (19 IX). Pierwsze posiedzenie Senatu (15 X), marszałkiem zostaje Adam Struzik.

Wybory do Senatu IV kadencji (21 IX). Pierwsze posiedzenie Senatu (21 X), marszałkiem zostaje Alicja Grześkowiak.

Wybory do Senatu V kadencji (23 IX). Pierwsze posiedzenie Senatu (20 X), marszałkiem zostaje Longin Pastusiak.

Wybory do Senatu VI kadencji (25 IX). Pierwsze posiedzenie Senatu (20 X), marszałkiem zostaje Bogdan Borusewicz. Senat VI kadencji zostaje rozwiązany wraz z Sejmem, na mocy decyzji Izby niższej o samorozwiązaniu, we wrześniu 2007 r.

Wybory do Senatu VII kadencji (21 X). Pierwsze posiedzenie Senatu (5 XI), marszałkiem zostaje Bogdan Borusewicz.

Wybory do Senatu VIII kadencji (9 X). Pierwsze posiedzenie Senatu (8 XI), marszałkiem zostaje Bogdan Borusewicz.

Wybory do Senatu IX kadencji (25 X). Pierwsze posiedzenie Senatu (12–13 XI), marszałkiem zostaje Stanisław Karczewski.

1794

1807–1815

1815–1831

1921

1922–1927

1926

1928–1930

1930–1935

1935

1935–1938

1938–1939

1939

1946

1989

1991

1993

1997

2001

2005

2007

2011

2015

